

Opas perheneuvoloihin

vangin läheisten kanssa työskentelyn tueksi



Sinulle, joka käytät opasta

Tämä opas on suunniteltu tukemaan työtänne vangin läheisten kanssa parhaalla mahdollisella tavalla. Suunnitteluvaiheessa olemme käyneet keskusteluja useiden paikkakuntien perheneuvoloiden ammattilaisten kanssa kartoittaaksemme tietoa siitä, minkälainen tieto on tarpeellista läheisiä kohdattaessa.

Oppaan tarkoituksena on lisätä tietoutta asiakasryhmästä sekä heidän kohtaamisestaan. Tavoitteenamme on lisätä tietoa perheneuvoloihin, ja sitä kautta parantaa asiakasryhmän avunsaantia ja hyvinvointia sekä ammattilaisten kohtaamisen taitoja. Oppaan on myös tarkoitus lisätä tietoa vankiloiden toimintatavoista ja olosuhteista, jotta yhteistyö vankilasosiaalityön ja perheneuvoloiden välillä voisi kehittyä.

Opas on suunnattu erityisesti perheneuvoloissa työskenteleville, jotka kaipaavat vahvistusta omaan ammatilliseen työskentelyyn vankien läheisten kanssa. Oppaan sisältöä voi kuitenkin hyödyntää kaikki vankinen läheisten kanssa työskentelevät. Opas on tehty yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa.

Oppaan sisältö on koostettu kartoittamalla vankien läheisten kanssa jo aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia, syventymällä aiheen teoriapohjaan sekä kuulemalla perheneuvoloiden toiveita. Myös Kriminaalihuollon tukisäätiöllä työskentelevät ammattilaiset ovat oman kokemuksensa pohjalta jakaneet ajatuksiaan siitä, minkälaista sisältöä oppaasta on hyvä lyötyä.

Sisällys

Vankeus ja vankilat.....	4
Vankeuden vaikutukset läheisiin	5
Vankeus tuo mukanaan kriisin	7
Vankeuden vaikutukset lapseen	8
Vankien läheisten erityispiirteitä	9
Taloudellinen näkökulma.....	10
Puheeksi ottaminen.....	10

Vankeus ja vankilat

Vankeudessa ollessa ihmisen yhteydenpito ulkomaailmaan ja läheisiin rajoittuu. Fyysinen läsnäolo ja vuorovaikutus vähenevät huomattavasti. Jo etäisyys itsessään muuttaa suhdetta ihmisten välillä. Sen lisäksi usein vankeustuomio tuo mukanaan stigmaa, jonka käsittely voi olla niin vangille kuin läheisellekin raskasta.

Myös vangin läheiset joutuvat myös kokemaan yhteydenpidon rajoitteet, koska he eivät voi olla halutessaan yhteydessä vankilaan, vaan yhteydenotot tulevat vankilan puolesta. Läheinen saattaa herkästi ajautua esimerkiksi elämään puhelimeen sidottuna, jotta hän olisi aina tavoitettavissa, kun vankeudessa oleva ottaa yhteyttä. Tämä kuormittaa herkästi läheisen elämää. On myös paljon tilanteita, joissa vanki ei pystykään ottamaan yhteyttä jo mahdollisesti etukäteen sovittuna ajankohtana. Läheinen on saattanut tehdä järjestelyjä, jotta hän voisi olla tavoitettavissa silloin ja esimerkiksi, että lapset olisivat tavoitettavissa, jolloin peruuntunut yhteydenotto tuottaa varmasti pettymyksen kaikille sitä odottaneille. Vangit eivät myöskään pääse ilmoittamaan, jos he eivät jostain syystä voikaan ottaa sovitusti yhteyttä.

Etenkin vankeuden alussa yhteydenpito voi olla hankalaa, mutta pääsääntöisesti se selkiytyy tuomion edetessä. Suljetussa laitoksessa on tarkemmat ohjeistukset yhteydenpitoon, kun taas avolaitoksen puolella yhteydenpito on helpompaa. Vangeille esimerkiksi voidaan antaa lupa avolaitoksen puolella omaan puhelimeen, jolla he voivat haluamassaan hetkessä pitää yhteyttä läheisiinsä. Käytännöt kuitenkin vaihtelevat vankilakohtaisesti.

Myös kirjeillä yhteydenpito on mahdollista, puhelinsoittojen sekä tapaamisten lisäksi. Tapaamisia järjestetään viikonloppuisin sovittuina tapaamisaikoina. Vangin tulee ilmoittaa tapaajan tiedot etukäteen ja tapaamiseen saapuvan tulee todistaa henkilöllisyytensä vankilaan saapuessa. Suljetussa vankilassa vangin ja tapaamiseen saapuneen erottaa pleksi, mutta avolaitoksen puolella koskettaminen on sallittua ja tapaamisia voidaan järjestää vapaammin. Vanginvartijat valvovat tapaamisia yhteisissä tiloissa. Yleisesti tapaaminen kestää noin 45 minuuttia.

Skype-puheluita on mahdollista järjestää vangin ja läheisten välillä. Vangin voi myös olla mahdollista osallistua etäyhteydellä joihinkin lapsen tärkeisiin tapaamisiin esimerkiksi varhaiskasvatuksen kasvatust keskusteluihin tai kouluun liittyviin tapaamisiin.

Vangilla on oikeus perhetapaamisiin, jotka ovat valvomattomia tapaamisia rajatussa tilassa. Perhetapaamista varten tulee täyttää hakemus. Perhetapaamishuone on lapsiystävällinen, sieltä löytyy esimerkiksi leluja.

Alle 15-vuotiaan lapsen vanhempi, joka on vankeudessa voi hakea lapsi – vanhempi tapaamista. Lapsen kanssa tapaaminen toteutetaan erillisessä tilassa, joka on lapsiystävällisempi kuin tavallinen tapaamistila.

Vangilla on mahdollisuus hakea erillistä tapaamista tai poistumislupaa vankilasta riittävän painavalla syyllä, joita voivat olla esimerkiksi jotkin tärkeät juhlapäivät tai tilaisuudet.

Laki velvoittaa myös vankilaa ottamaan lapsen edun huomioon sekä mahdollistamaan lapsen oikeuden tavata vanhempansa myös vankeuden aikana.

Haastavaksi on koettu kaukaa tulevan lapsen säännölliset tapaamiset vanhemman kanssa, kun tapaamisen kesto on lyhyt ja matkustamiseen saattaa mennä huomattavasti enemmän aikaa. Vankilat saattavat joustaa tapaamisajan pituudessa, joten asiasta on hyvä keskustella etukäteen vankilasosiaalityöntekijän kanssa. Läheisille saattaa herätä paljon kysymyksiä siitä, minkälaista vankilassa on ja kuinka siellä toimintaa.

Tiivis yhteistyö vankilan perhetyön sekä perheneuvolan välillä voi tuoda parhaimpia vastauksia näihin kysymyksiin. Jokaisessa vankilassa tulee olla nimetty lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilö. Kuitenkaan aina yhteistyö vankilan ja perheneuvolan välillä ei ole mahdollista, vaikka siihen pyrittäisiin.

Vankeuden vaikutukset läheisiin

Läheisen joutuminen vankilaan herättää monia tunteita. Läheisen vankeudesta on hyvä puhua niin aikuisten kuin lastenkin kanssa. Aiheen välttely ja mahdollinen valehtelu siitä, mihin läheinen on mennyt aiheuttaa lisää hämmennystä etenkin lapsissa.

Usein ulkopuolinen ammattilainen pystyy toimimaan tukena vankeudesta puhuttaessa. Ammattilaisen kannattaa tukea läheistä asiasta puhumiseen sen ollessa haastavaa. Aiheen salailu voi olla hyvin vahingollista niin lapselle kuin aikuisellekin. Vankeudesta voi olla hankala puhua omien pelkojen ja tunteiden takia, asian käsittely voi olla haastavaa myös aikuiselle.

Tilanteessa, jossa toinen vanhempi joutuu vankilaan, tuovat vankeuden esiin nostamat haastavat ajatukset, uudelleen järjesteltävät asiat, taloudelliset muutokset sekä mahdollinen häpeä vankeudesta helposti lisää kuormitusta arkeen. Tällöin perheen on tärkeä hakea tukea arjen sujumisen ja hyvinvoinnin takaamiseksi.

Myös muun kuin toisen vanhemman joutuminen vankilaan saattaa horjuttaa arjen tasapainoa perheessä. Isovanhemman, sisaruksen tai

jonkin muun läheisen ihmisen vankeus vaikuttaa yhtä lailla perheen elämään.

On tärkeää, että palveluihin hakeutuminen ei vaadi toisen vanhemman vankeutta vaan tukea on saatavilla kaikkiin vankeutta käsitteleviin haastaviin tilanteisiin. Vankeudesta ja sen tuomista haasteista saattaa olla hankala puhua esimerkiksi ystäville, silloin ammattilaisen matalankynnyksen tuki on erityisen tärkeää. Usein apua on jo siitä, että asiasta saa puhua tietäen, ettei kuulija tuomitse perhettä vaan kuulee avoimin mielin, minkälaisia tuntemuksia vankeus on perheessä aiheuttanut.

Ammattilaisella on myös tärkeä olla ajantasainen tieto siitä, mistä perhe voi hakea esimerkiksi vertaistukea vankeuden ajaksi. Joissakin kunnista järjestetään vertaistukiryhmiä, vanhemmille, läheisille sekä lapsille, mutta tukea on saatavilla myös verkossa. Esimerkiksi Vankien Vanhemmat ry on perustanut Facebookiin suljetun ryhmän, johon pääsee liittymään keskustelemalla ryhmän ylläpitäjän kanssa omista motiiveista ryhmään liittymiseen. Jäseniksi otetaan vain vankien vanhempia, puolisoja sekä isovanhempia. Vaitiolovelvollisuuteen sitoutuminen on edellytys ryhmän jäsenenä olemiselle.

Vankien suhteet lapsiinsa voivat olla hyvin erilaisia. Suhteen laatu riippuu erinäisistä tekijöistä. Näitä tekijöitä esimerkiksi on missä lapsi asuu, millainen toinen vanhempi on ja miten hän toimii tilanteessa, kuinka paljon yhteyttä on ennen tuomiota pidetty ja vangin sekä lapsen ja toisen vanhemman toiveet yhteydenpidosta. Erityisen tärkeässä roolissa on se vanhempi, joka pitää lapsesta huolen sillä aikaa, kun toinen on vankilassa. Tällä vanhemmalla on merkittävä rooli yhteydenpidon toteutumisessa. Lapsi ei myöskään aina välttämättä halua tavata vankilassa olevaa vanhempaansa. Mikäli lapsi on lastensuojelun asiakas vastuu tapaamisista sekä yhteydenpidosta on viranomaisten vastuulla. Tärkeää näissä tilanteissa on kuitenkin pohtia, mikä on ja mikä ei ole lapsen edunmukaista.

Perheneuvola voi olla osana tukemassa lapsen ja vankilassa olevan vanhemman suhdetta ja mahdollistamassa yhteydenpidossa. Perheneuvola voi mahdollisesti tukea ja kannustaa vanhempaa, joka ei ole vankilassa pitämään yhteyttä ja tekemään töitä oman suhteen ja lapsen suhteen vankilassa olevan vanhemman kanssa.

Toisen vanhemman vanhemmuutta on tärkeä tukea monipuolisesti myös vankeuden aikana. Esimerkiksi mahdollisuus osallistua lapsen kasvun ja kehityksen seurantaan neuvolan, varhaiskasvatussuunnitelma-keskusteluiden ja mahdollisesti muiden tahojen kautta saattaa olla erittäin tärkeää myös vangitulle vanhemmalle. Vankilakohtaisesti voi olla

mahdollista sopia erilaisia toimintatapoja vanhemmuuden mahdollistamiseksi.

Myös vankeuteen tuomitun sosiaalisenvalmiuden ja hyvinvoinnin kannalta on tärkeää mahdollistaa yhteydenpito läheisiin vankilan ulkopuolelle. Vapautumisen hetken koittaessa tiivis läheisverkko tukee vangin rikoksetonta elämää ja takaisin paluuta aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi. Myös perheessä jossa toinen vanhempi on ollut vankeudessa, on lapsienkin helpompi hyväksyä muutos takaisin kotiin palatessa, kun he eivät ole vankeuden aikana vieraantuneet toisesta vanhemmasta. Myös käytänteistä ja siitä kuinka perheen luokse paluu tapahtuu, on hyvä sopia jo vankeuden aikana ja tehdä suunnitelma siitä, kuinka sen toteutumista tuetaan.

Asiakkaan kunnioittava kohtaaminen on tärkeää jokaisessa asiakastilanteessa, mutta etenkin vankien perheiden kanssa tulee kohtaamisessa käyttää erityistä sensitiivisyyttä aiheeseen liittyvän häpeän ja stigman takia. Perheellä voi olla jo etukäteen haasteita puhua vankeudesta sekä aikaisempia kokemuksia, joissa he ovat joutuneet kokemaan häpeää läheisen vankeudesta. Etenkin jos perhe hakeutuu palveluiden piiriin oman jaksamisensa tueksi, olisi tärkeää, että ammattilaisapu vähentäisi perheen mahdollisesti kokemaa häpeää. Hyvä ja ymmärtävä kohtaaminen saattaa parhaimmillaan tuoda helpotusta ja lisätä toivoa haastavassakin tilanteessa.

Vankeus tuo mukanaan kriisin

Vankeuden alkuaika voi näyttäytyä vangin läheiselle eniten tunteita herättävänä ajanjaksona. Läheisen elämässä tapahtuu paljon asioita, joita ulkopuolisten voi olla hankala ymmärtää. Läheisen vankeus vaikuttaa arkeen konkreettisesti, mutta myös vahvasti tunnetasolla. Epäusko sekä järkytys kuvaavat usein alkuvaiheen tunteita.

Rikosprosessia on kuvattu neljään osaan jakautuvilla kriisivaiheilla, joista jokaiseen kuuluu omat tunnusmerkkinsä.

- Kiinniottotilanne
- Tuomion saaminen
- Vankeus
- Vapautuminen

Läheisten on tärkeää saada tukea läpi jokaisen vaiheen, jotta edellä mainitut kriisit on mahdollista käsitellä ja niistä päästään eteenpäin.

Ihmiset reagoivat kriisitilanteisiin eri tavoilla. Ahdistus, haasteet syömisen kanssa, unettomuus, masennus sekä huolestuneisuus ovat yleisesti tunnettuja kriisin aiheuttamia tiloja. Läheiset tarvitsevat yksilöllistä

kohtaamista, jotta he saavat riittävän määrän heidän tarvitsemaansa tukea tilanteesta selviämiseen. Jotkin suuret tunteet, kuten viha, huoli, suru sekä pelko kuormittavat ja uuvuttavat herkästi läheistä. Niiden käsittely ja niistä irti päästäminen on tärkeää.

Vanhemman kriisi näyttäytyy myös lapselle, mutta myös lapsi kokee kriisin aiheuttamia tunteita sekä turvattomuutta.

Vankeuden vaikutukset lapseen

Lapsi, jota vankeus koskettaa, kokee myös kriisin vanhempien lisäksi. Lapsen voi olla hyvin haastavaa ymmärtää sitä, miksi ja mihin läheinen on joutunut. Tilanteessa, jossa lapsen toinen vanhempi on joutunut vankeuteen, kokee lapsi usein huolta ja pelkoa siitä, että myös toinen vanhempi hylkää hänet. Lapsen perusturvallisuudentunne horjuu, kun toinen vanhemmista joutuu vankeuteen ja sen tasapainottamiseen perhe voi tarvita tukea.

Jos perheen lapsi puolestaan joutuu vankeuteen voivat sisarukset kokea menettävänsä vanhempiensa huomion vankeuden ajaksi. Vanhempien aika ja energia suuntautuu herkästi vankeudessa olevan lapsen asioiden hoitamiseen ja niistä huolehtimiseen, eikä energiaa välttämättä riitä enää jaettavaksi kotona oleville lapsille.

Mitä pienempi lapsi on kyseessä, sen hankalampi hänen on ymmärtää ajankulua. Pienen lapsen aikakäsitys on vielä keskeneräinen, jolloin esimerkiksi "vanhempi tulee pian kotiin" toteamus ei kerro lapselle vielä riittävästi, pian voi tarkoittaa hänelle 5minuuttia, kun todellisuudessa kyse voi olla kuukausista. Lapselle onkin tärkeä puhua ajanmääreistä ikätasoisesti.

Joissain perheissä lapsen toinen vanhempi on saattanut alkaa seurustelemaan vangin kanssa. Vankeus voi aiheuttaa lapsessa paljon kysymyksiä, joihin aina myöskään vanhemmalla ei ole antaa vastauksia.

Lapselle voi myös olla hyvin traumaattista, jos hän on näkemässä pidätystilanteen, sen esimerkiksi tapahtuessa lapsen kotona. Lapsen on hyvä päästä käsittelemään näitä tapahtumia ammattilaisen kanssa.

Lapsen kanssa vankeuteen liittyviä tilanteita voi olla hyvä käsitellä esimerkiksi kirjan tai videon avulla. Miirun isä on vankilassa kirja on oiva tuki pienen lapsen kanssa keskustelun tueksi.

Vankien läheisten erityispiirteitä

Vankien läheisten erityispiirteisiin voidaan varmasti listata häpeä läheisen vankeudesta. Toisaalta joissakin tilanteissa voi olla myös helpotus, että läheinen on joutunut vankeuteen. Esimerkiksi niissä tilanteissa missä läheisillä on suuri huoli jonkun läheisen itselleen haitallisesta toiminnasta, rikosten tai päihteiden parissa voi vankeus olla helpotus. Joskus myös haastavat perhetilanteet menevät katkolle vankeuden ajaksi, kun mahdollisesti toinen vanhempi joutuu vankeuteen. Molemmat saavat tällöin tilaa ympärilleen miettiä sitä, mitä todella haluavat ja vankeuteen joutunut saa mahdollisuuden muuttaa toimintatapojaan. Vanhemmat, joiden lapsi on joutunut vankeuteen ovat myös kertoneet kokeneensa syyllisyyttä siitä, että oma lapsi on vankilassa. Vanhempi saattaa kokea, ettei ole riittävällä tavalla pystynyt huolehtimaan tai kasvattamaan omaa lastaan.

On yleistä, että vankeuteen joutuneella on myös kertynyt velkaa tai vankeuden aikana kertyy velkaa. Vankien läheiset saattavat kokea painetta huolehtia myös vankeuteen joutuneen raha-asioista vankeuden aikana. Myös perheissä, joissa vankeuteen joudutaan yhteisestä taloudesta, saattavat perheen tulot puolittua toisen lähtiessä vankilaan. Nämä voivat tuntua hyvin kuormittavilta tilanteilta läheisille.

Vaikka perheneuvola ei voi tarjota rahallista tukea perheelle, voi perheneuvolasta saatava keskusteluapu kuitenkin tukea siinä mikä on tärkeää priorisoida rahallisesti tässä elämäntilanteessa. Sekä mahdollisesti hyväksymään sen, ettei muulla perheellä ole aina mahdollisuutta tukea rahallisesti vankeuteen joutunutta. Perheneuvolan ammattilainen voi myös auttaa ohjaamaan perhettä Kelan-palveluiden piiriin, jos he eivät vielä siellä ole.

Yhteiskunta pitää yhä sisällään paljon ennakkosenteita vankeja kohtaan. Onkin tärkeää normalisoida ajatusta siitä, että myös ihan "normaaleiden" perheiden vanhempia ja lapsia tuomitaan vankeuteen. Jos stigmaa vankeuden ympäriltä voidaan vähentää ammattilaisten toimesta, ehkä tukien piiriin hakeutuisi helpommin myös ne perheet, jotka tällä hetkellä jättävät sen häpeä takia tekemättä.

Jos perhe kokee tilanteen hyvin häpeällisenä eristäytyvät he herkästi. Oman perheen tilannetta halutaan salailla ja sosiaalisia suhteita saatetaan vältellä, jotta asia ei vahingossa tulisi ilmi. Myös lapsille saatetaan samasta syystä kertoa valheita siitä mihin läheinen tai oma vanhempi on mennyt. Saatetaan ajatella, että lapset helpommin kertoisivat asiasta niille ihmisille kenelle ei itse ole valmis tietoa jakamaan. On lapsen hyvinvoinnin kannalta erityisen tärkeää, että hänelle kerrotaan totuus etenkin siitä mihin oma vanhempi on mennyt. Pienikin lapsi saattaa myöhemmässä iässä esimerkiksi etsiä tietoa netistä omasta vanhemmasta

ja jos asia tulee siinä vaiheessa ilmi, voi edessä olla entistä suurempi kriisi.

Taloudellinen näkökulma

Vankeuden vaikutukset näkyvät usein myös perheen taloudessa. Jos kyseessä on perhe josta toinen työssäkäyvä vanhempi joutuu vankeuteen putoaa perheen tulot huomattavasti. Vankeus voi myös tulla yllättäen, jolloin heillä ei ole ollut mahdollisuutta tutustua etukäteen erilaisiin rahallisiin tukiin joita kotiinjäävän perheen on mahdollista hakea. Taloudellisten tukien hakeminen on mahdollista myös myöhemmässä vaiheessa, mutta päätösten tekeminen voi kestää pitkiäkin aikoja, jolloin perheen talous voi odottaessa olla hyvin tiukilla.

On myös melko yleistä, että vankeuteen joutuvalle on velkaa. Läheinen saattaa kokea tarvetta huolehtia läheisen velasta vankeuden aikana, kun vanki ei itse pysty sitä siinä hetkessä hoitamaan. Tämä saattaa aiheuttaa entistä enemmän haasteita rahatilanteisiin perheissä.

Puheeksi ottaminen

On aina ammattilaisen vastuulla ottaa puheeksi vankeus. Usein vangin läheisen voi olla stigmasta johtuen haastavaa kertoa vankeudesta ammattilaisellekaan.

Ammattilaisen voisi olla hyvä ottaa vankauden mahdollisuus puheeksi yhtä rutiininomaisesti, kun esimerkiksi päihteiden käyttö.

Esimerkiksi kysymystä ”koskettaako vankeus teidän perhettänne” voi käyttää keskustelun avaamiseen. Kun keskustelu avataan ammattilaisen johdolla on asiakkaan helpompi kertoa aiheesta.

Kysy esimerkiksi:

”Koskettaako vankeus teidän perhettänne?”

”Haluaisitko puhua vankeuden vaikutuksesta perheeseen?”

Seuraavia kirjoja ja oppaita voidaan käyttää asiakastyön tukena sekä antaa asiakkaalle. Kirjat ja oppaat ovat ilmaiseksi tilattavissa/ladattavissa Kriminaalihuollontukisäätiön sivuilla: www.krits.fi/saatio/materiaalit-ja-julkaisut

Miirun isä on vankilassa. Kirja lapsille, joiden läheinen on vankilassa

Opas vanhemmalle. Sinulle, jonka läheinen on pidätettynä tai vankilassa.

Mitähän sille kuuluu nyt? Opas nuorelle, jonka läheinen on vankilassa.